

KAYIP SESLERİN İZİNDE

Emre Aracı

emre.araci@andante.com.tr

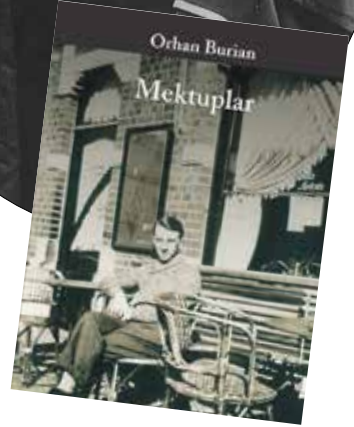
1930'ların Londrası'nda Orhan Burian, Paderewski ve Cortot

Cumhuriyet döneminin önde gelen akademisyenlerinden olan deneme ve eleştiri yazarı Orhan Burian'ın 18 yaşında eğitim için gittiği İngiltere'den ailesine 1933 yılında yazdığı mektuplar, Zeki Arıkan'ın yayına hazırladığı, Yapı Kredi Yayınları'ndan 2006 yılında çıkan *Mektuplar* adlı kitapta bir araya gelerek okurla buluşmuştu. Yazarımız, bir sahafta bulup edindiği kitaptan alıntılar eşliğinde sizleri 1930'ların Londra'sına doğru müzikli bir yolculuğa çıkarıyor.

Baskısı tükenmiş kitaplar hayatı tükenmiş yazarlar gibi görünseler de eski bir sahafın raflarında yeni bir okurla buluştukları an mucizevi bir dirilişin de sessiz tanıkları gibidirler. O kelimeleri bir zamanlar sıraya dizen nice yitik ruh yeni bir ruhta yeniden filizlenirken, *o geçmiş zamanın* tatlarını, seslerini ve kokularını da gözle görülmez bir şekilde geri getirirler. Orhan Burian'ın 18 yaşında eğitim için gittiği İngiltere'den belli ki çok düşkün olduğu ailesine 1933'te yazmış olduğu satırlarını Zeki Arıkan'ın yayına hazırladığı *Mektuplar*'ında (YKY, 2006) okurken içimde işte böylesine bir reaksiyon duydum. Shakespeare tercümeleriyle bilinen akademisyen, deneme ve eleştiri yazarı Burian 39 yaşında, hayatının belki de en verimli

Orhan Recep'in
(Burian)
Cambridge
Üniversitesi'nden
mezuniyet
fotoğrafı, 1936
(Yapı Kredi Arşivi)

Zeki Arıkan'ın yayına
hazırladığı Orhan Burian'ın
Mektuplar'ı, (YKY, 2006)

Cambridge Üniversitesi'nin Trinity Koleji

çağında hiç beklenmedik bir anda ne yazık ki vefat etmişti, ama mektuplarında o hümanist dünya insanının onu henüz tanımamış pek çok insana kısa yaşamından ilham vereceği, onların içlerinde kıvılcım yakacağı, bir umut olacağı o kadar ince değer vardı ki *Mektuplar*'ı Beyoğlu'nda bir sahafın rafından bulup satın aldığım gün hepsini bir solukta okudum ve 1930'ların Londra'sını, İngiltere'sini ve belki de benim için böylesine bir derlemede hiç beklenmedik bir sürpriz olarak o günlerin çok zengin konser hayatım kitabın sayfalarını çevirmeye başladığım andan itibaren yanı başımda hissettiğim Burian'ın ağzından bizzat dinlemiş gibi oldum.

Orhan Recep Burian 18 Mart 1914'te, Harb-i Umumi olarak bilinen I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden sadece birkaç ay önce İstanbul'un Bağlarbaşı semtinde dünyaya gelmişti. Babası Recep Paşa Osmanlı Hükümeti'nden yana tavır aldığı için Kurtuluş Savaşı'nın ardından Bulgaristan'a firar etmiş ve burada vefat etmişti. Annesi Mihriban Hanım ise Kafkas kökenli bir aileden olup Ağâh Paşa'nın kızıydı. Geride yetim kalan aile işgal yıllarında İzmir'e ve ardından da Bursa'ya yerleşerek çok sıkıntılı günler geçirmişti. Orhan Recep, Bursa'da Bizim Mektep'te okuduktan sonra liseyi İstanbul'a gelerek Kabataş Erkek Lisesi'nde bitirmiş ve ardından Maarif Vekaleti'nin açtığı yurt dışı

eğitim sınavını kazanarak üniversite eğitimi için İngiltere'ye yollanmıştı. 50 öğrenci vapurla Marsilya'ya doğru yola çıktıkları gün kafilde bulunan Vahit Turhan "ufak tefek, sarı saçlı, kahverengi gözlü" bir genç olan Orhan Recep için "*Seyahat esnasında birbirimizi tanımaya vakit bulamamıştık. O, elinde bir kalem bir defter, bir kenara çekilmiş, mektup ve tahassüslerini (duygularını) yazıyor, kaynaşan gruplara pek girmiyordu*" yazmıştı. İngiltere'ye ilk olarak 1932 Kasım'ında ayak basan Orhan Recep önce Leigh-on-Sea kasabasında bir süre kalmış, ardından Londra'da bir pansiyon odasına yerleşmiş ve sonrasında da üç sene boyunca İngiliz Dili ve Edebiyatı eğitimini tamamlayacağı Cambridge'e taşınarak üniversitenin en tarihî kolejlerinden Trinity'e kabul edilmişti.

Mektuplardan da görüldüğü üzere zengin bir iç dünyası vardı Burian'ın; hassas, kendi hâlinde, edebiyata, sanata ve klasik müziğe düşkün, geride bıraktığı annesini ve ablalarını sık sık düşünen ve hatta dar bütçesinden biriktirdiklerini zaman zaman onlara küçük zarflar içerisinde yollayan bir gençti. Ancak o kıt imkânlarına rağmen klasik müzik konserlerine, opera ve baleye gitmeyi, sergileri ve müzeleri gezmeyi de hiç ihmal etmiyordu. Zira Londra'dan İstanbul'daki ailesine yazdığı ve "Canım insanlar" hitabıyla açılan 15 Ocak 1933 tarihli mektubunda onlara

Eski bir kartpostalda
Royal Albert Hall

meşhur Polonyalı piyanist ve besteci Ignacy Jan Paderewski'nin 12 Ocak 1933 akşamı Royal Albert Hall'da vermiş olduğu resitale gittiğini bildiriyor ve resitalin bütün programını tek tek listeliyordu. Arkadaşı İrfan Şahinbaş ile “on buçuk şilin” vererek “sekiz kişilik localara” girmişlerdi. “Dairesi tamamlanan bir amfiteatr şeklindeki on bin kişilik” Albert Hall tamamen dolmuştu ve daha 18 yaşındaki Orhan Recep ailesine konseri anlatırken bir kritik kadar titizdi: *“Saat sekizi beş geçe saçları dökülmüş bir baş ve onu taşıyan bir gövde piyanonun önüne geçti - Nazımvarı bir tarif mi! - Meğerse o insan bir sanatkar değil bir dâhiymiş. Üç saat için insana her şeyi unutturdu. Büyük bir kubbe ve onun altında akan bir musiki... Paderewski notasız çalıyor... El positionlarında mübalağa var dersiniz. Sık sık sağ veya sol elini kısa bir zaman için de olsa dizine koyuyor. Bazen iki elini de piyanodan çekiyor. Parça bitti sanıyorsunuz. Hatta iki defasında bu hareketi salonun büyük bir kısmını alkışa götürdü! Bazen parmaklarında adeta sesleri solduruyor; bazen de ellerini başının hizasına kadar kaldırarak tuşlara hızla bir çarpışı var ki... Mamañih koca Steinway herhâlde onun bu davranışları kadar bu keskin vuruşlarına alışmış veyahut bu darbeler ona ruh verip sonra tekrar ondan nağme taktir eden (damıtan) fevkalbeşer (insanüstü) bir şey.”*

Müziyen olduğu kadar Polonya'nın kısa bir süre için başbakan ve dışişleri bakanlığını

da yapmış olan Paderewski'nin Royal Albert Hall'daki bu tarihî konseri gerçekten de 1933 senesinin Londra'daki en büyük sanat hadiselerinden biriydi ve Orhan Recep'in bilet dahi bulabilmiş olması bir muczeydi. The Musicians' Benevolent Fund yararına yardıma muhtaç müzisyenler için Daily Mail gazetesi desteğiyle düzenlenen konser için Daily Herald 13 Ocak tarihli haberinde *“Paderewski 'Hayaletlere' Çaldı”* başlığını atmıştı. Royal Albert Hall'da, bugün de olduğu gibi, bazı localar tapulu mülk olarak köklü ailelerden özel şahıslara ait bulunduğundan o devir sayıları 1300'ü bulan koltuk satışa çıkmıyor ve sahipleri de etkinliklere katılmadığı zaman salonda bazı yerler boş kalıyordu. Ancak Paderewski'nin konserinde tek bir özel loca dahi boş kalmamıştı; 72 yaşındaki piyanisti dinlemeye gelenlerin çoğunluğunu ise onu ressam Lawrence Alma-Tadema'nın portresindeki gibi kızıl saçlarıyla, 1890'lı yıllardaki Londra konserlerinden hatırlayan ve artık hepsinin saçlarına ak düşmüş, adeta Proust'un romanlarından kalma, yitik bir jenerasyon havasında, yüksek beyaz yakalı, fraklı beyler ve tuvaletli hanımlardan oluşan bir zümre oluşturuyordu. Daily Herald'a o başlığı attıran da “farklı bir devrin ruhları gibi” salonu doldurmuş olan bu insan tablosu olmalıydı. *“Locada bizden başka altı kişi vardı ve ikisi de kendi kendine gelen ihtiyar iki kadındı. Anneçigimi hatırladım. Hatta birinin gözleri hemen hemen*

hiç görmüyordu” yazan Orhan Recep’in mektubundan da Daily Herald gazetesinin betimlediği salondaki o hava derhâl hissediliyordu.

Konserde çekilen fotoğraflar da Londra gazetelerine basılmıştı; dinleyici gerçekten de farklı bir devirden kalmaydı; hele 2019’dan bakıldığında yitik devirler adeta birbirlerine karışmış gibiydi. “*Pek çok büyük piyanist var, ama sadece bir tane Paderewski var*” yazan The Tatler dergisi de 11 Ocak 1933 tarihli sayısında piyanistin portrelerini ve ellerinin fotoğraflarını yayımlamıştı. Paderewski, Viktorya devrinden kalma dinleyicinin favorileri arasında olan Chopin’in Opus 58, Si minör Sonat’ını ve Liszt’in *Macar Rapsodisi*’ne de programında yer vermişti. 6 Ocak 1933 tarihli The Times gazetesinde çıkan program da Orhan Recep’in mektubunda

sıraladığı programla aynen örtüşüyordu. Paderewski o akşam defalarca sahneye çağrılmış ve dört defa da bis yapmıştı; “*...ve konserden herkes dolgun çıktı; çok dolgun*” diye noktalamıştı genç Türk öğrenci ailesine anlattığı resitali. İstanbul’un Ayaspaşa semtinde, Sarayarkası Sokak’ta oturan aileye (büyük ablası Mediha Hanım’ın adına postaladığı)

Londra’dan yazdığı, günümüze ulaşmış bir sonraki, 12 Şubat 1933 tarihli mektubunda ise Orhan

Recep 10 Şubat 1933 akşamı Londra’nın Queen’s Hall’unda piyanist Alfred Cortot’un şef Malcolm Sargent idaresindeki Londra Filarmoni Orkestrası eşliğinde Chopin’in Opus 21, Fa minör Piyano Konçertosu’nu seslendirdiği konseri detaylıca anlatmıştı ve tasvirleri bir müzik kritiğinin çok ötesinde Virginia

Ressam Lawrence Alma-Tadema’nın fırçasından piyanist Ignacy Jan Paderewski

Woolf'u anımsatan renkler ve tonlar içeriyordu.

“(Cortot) şüphesiz güzel çalıyor. Fakat doğrusunu söylemek lazım gelirse ben Paderewski'yi tercih ederim. Bir kere orkestra ile olduğu hele son parçayı orkestraya bıraktığı için konserden çıkarken o kadar dolgun değildim” diye yazmıştı Orhan Recep ve sözlerine şöyle devam etmişti: “...sonra tercih ettiği Pleyel marka piyano bana sesleri çok sert, keskin veriyor gibi geldi. Paderewski gibi Cortot da parmaklarını tuşların üzerinden hızla geçerken elini birdenbire kaldırıyor; tıpkı şırıltılarla akan derelerin taşlara çarpınca sıçrayıp yükselmesi gibi... Fakat Cortot sanatında, hırsın, isyanın ifadesini göremedim. Paderewski'nin çağlayanı dev dilimlerin üzerinden, onların hararetini kaybetmeden geçiyor. Cortot da ise bu alevlerin dalgalanan hırsı ırmağın tatlı, sakin akışına karışıyor. Orkestranın yalnız çaldığı *En Saga* hayli hoşuma gitti; tamamıyla yabancıymız olan bir ahenk, hakikaten sisli bir sabah içinde bir avı hatırlatıyor: sönüp canlanan, fakat hiçbir zaman çok yükselmeyen nağmeler.” O günün konser ilanını da The Times gazetesi arşivinden bulmak uzun sürmedi; bu program da Burian'ın

Paderewski'nin Royal Albert Hall'da
12 Ocak 1933'te verdiği resital

11 Ocak 1933 tarihli The Tatler dergisinde
Paderewski

mektubuyla aynen örtüşüyordu. Bestecisini belirtmeden mektubunda “*Symphony in E minor'u* ise beğendim” diye yazdığı eser Brahms'ın Mi minör 4. Senfonisi'ydi. Sibelius'un *En Saga*'sı için “*Hakikaten sisli bir sabah içinde bir avı hatırlatıyor*” diye yazması ise bizzat yaşadığı ve mektuplarına da taşıdığı Londra sislerinden dolayı olmalıydı. Konserde ayrıca César Franck'ın *Senfonik Varyasyonlar*'ı da çalınmıştı.

Orhan Recep evde kaldığı akşamlar ise radyo konserlerini takip etmeye gayret ediyordu: “*Akşam yemeğini çocukların radyosunda biraz musiki dinlemekle hazm ettim. Radyo orkestrası bütün azametiyle Overture Hébridienne'i çaldı. Hep sizi, eski günleri düşündüm. Ateşe dalan gözlerim yaşarmış. Düşündüm ve dedim ki: 'Bütün çektiğimiz acıların mükâfatı bir kış gecesi kendi evimizin sıcak odasında, hep birbirini seven insanların harareti içinde bunu tekrar dinlemek olsun.' Allah duamı kabul etsin.*” İşte böylesine duygu yüklü, ailesine, hatıralara, geçmiş güzel günlere bağlı bir

insandı Orhan Recep Burian. Operaların radyo yayınlarını da hiç kaçırmıyordu; gittiği *Tannhäuser* temsiline anlattığı mektubu ise ne yazık ki yolda kaybolmuştu. Cambridge'e taşındıktan sonra da Londra'daki opera temsillerine gitmeye devam edecekti; zarfının üzerinde 10 Mayıs 1933 tarihinin okunduğu mektubunda "Bu Perşembe biletini iki hafta önce aldığım, Parsifal'i görmeye Londra'ya gideceğim; İngiliz aristokratlarının servet ve mücevherlerini gösterdikleri meşhur Covent Garden Royal Opera, her yaz altı hafta için açılıyor" yazmıştı. Mektubunu operayla da doldursa aklı yine de İstanbul'da ve ailesindeydi: "Siz sakin bir cuma günü Üsküdar'ın yeşil tepelerine gideceksiniz; birkaç saati bu gösterişle değiştirmeyi aklınızdan geçirmeyerek bundaki eğlence dakikalarla eriyecek ondaki saadet... ebedi olmasa bile hiç olmazsa hayatımız kadar..."

"Küçük mavi zarflar içinde postalanmış ve eski yazıyla mavi kağıtlara yazılmış Orhan Recep imzalı mektupları yeniden açarken ve okurken o günlerin coşkusunu bu güzelim insanla birlikte yaşar gibi olduğumu duyumsamadan kendimi alamadım" diye yazmış *Mektuplar*'ı yayına hazırlayan Zeki Arıkan takdim yazısında. O günlerin coşkusunu bizlere de yaşattığı için Arıkan'a teşekkür ediyor ve Mendelssohn'un Opus 26, *Hebrides Uvertürü*'nü dinliyorum... 🎹

CONCERTS &c.
ROYAL ALBERT HALL.
THURSDAY, JAN. 12th, at 8 p.m.
 Under the Gracious Patronage of
THEIR MAJESTIES THE KING AND QUEEN.

PADEREWSKI
PADEREWSKI
PADEREWSKI

RECITAL
 in aid of the
MUSICIANS' BENEVOLENT FUND.

PROGRAMME.

Chromatic Fantasia and Fugue	Bach
Sonata A major	Mozart
Sonata B minor	Chopin
— — — — —		
A Group of Works by	Chopin
Thème Varié	Paderewski
Hungarian Rhapsody	Liszt

STEINWAY GRAND PIANOFORTE.

♯ Tickets, 24s., 21s., and 15s. (all 12s., 10s., 6d., 9s., 7s., 6d. and 6s. seats are sold); Gallery (unreserved), 3s. 6d. Private Boxes £12 12s., £8 8s., and £3 15s., at Royal Albert Hall, the usual Agents, and L. G. SHARPE, 25, Haymarket, S.W.1. Whitehall 1364.

Paderewski'nin Royal Albert Hall'daki resitalinin ilanı (The Times, 6 Ocak 1933)

Emre Aracı'nın Andante'deki geçmiş yazılarının tamamına www.emrearaci.weebly.com adresinden ulaşabilirsiniz.

Istanbul Resitalleri

Goran FILIPEC

piyano
 13 Mart 2019 Çarşamba 20:00
 The Seed, Sakıp Sabancı Müzesi